

Inhoud

Noordoost-Italië

- ▶ Bezoek het schitterende Venetië
- ▶ Wandel in majestueuze berglandschappen
- ▶ Geniet van la dolce vita: cicchetti, carpaccio en tiramisù
- ▶ Ook al zo mooi: Verona, Padua en Vicenza
- ▶ Drink de beste koffie in het Habsburgse Triëst
- ▶ Bewonder het werk van Giotto, Tintoretto en Titiaan

7 Kaarten & plattegronden

11 Woord vooraf

1 13 Veneto en Friuli-Venezia Giulia: een kennismaking

14 Veneto

16 Friuli-Venezia Giulia

18 Geschiedenis

23 Taal

2 27 Carpaccio, tiramisù en goede wijn

3 35 Provincie Verona

36 Verona

39 Het historische centrum

52 De omgeving van Verona

4 61 Provincie Vicenza

62 Vicenza

67 Bassano del Grappa

71 Asiago

5 77 Provincie Padua

78 Padua

91 Cittadella

6 95 Venetië en omgeving

96 Venetië

100 Oriëntatie

102 San Marco

117 Santa Croce

121 San Polo

126 Dorsoduro

131 Cannaregio

136 Castello

140 De eilanden rond de centrale stad

149 De omgeving van Venetië

7 159 Provincie Treviso

160 Treviso

162 Conegliano en Valdobbiadene

165 Maser en Possagno

8 171 Provincie Belluno

172 Belluno en Feltre

175 Ten noorden van Belluno

176 Ten zuiden van Belluno

178 Monte Grappa

179 Cortina d'Ampezzo

180 De omgeving van Cortina d'Ampezzo

186 Cadorevallei

9 191 De kust ten oosten van Venetië

192 Lido di Jesolo

193 Eraclea Mare en Caorle

194 Bibione en Marano Lagunare

195 Grado en Barbana

197 Aquileia

200 Monfalcone

10 205 Udine, Gorizia en omgeving

206 Udine

209 Cividale del Friuli

212 Colli Orientali en de Natisonevalleien

213 Tarcento en San Daniele del Friuli

Woord vooraf

Italië is met recht een van de belangrijkste toeristische bestemmingen ter wereld. Het vele stedenschoon, de afwisselende landschappen, de overwelddigende hoeveelheid kunstschaten, de veelgeroemde keuken, het dolce vita, de warme zomers en de milde winters, het zijn allemaal redenen om naar het land af te reizen. Ook Noordoost-Italië biedt fantastische mogelijkheden voor afwisselende vakanties en boeiende stedentrips. De Alpenketens en de grillige Dolomieten in het noorden zijn een mekka voor wandelaars, mountainbikers, wintersporters en andere bergliefhebbers. In de laagvlakten aan de voet van de bergen puilen historische steden als Verona, Padua en Venetië uit van de kunstwerken, terwijl de lange zandstranden ten oosten van Venetië 's zomers uitnodigen tot zwemmen en zonnebaden. In het uiterste oosten zijn de buitenbeentjes Triëst, Gorizia en Grado nog met een Habsburgs sausje overgoten, want dit gebied behoorde eeuwenlang tot het Oostenrijks-Hongaarse rijk.

Deze reisgids beschrijft de noordoostelijke regio's Veneto en Friuli-Venezia Giulia, inclusief de belangrijkste steden vanaf Verona tot en met Triëst en de bergketens in het noorden. De verschillende hoofdstukken voeren de lezer in grote lijnen van het westen naar het oosten. Per provincie of streek is een gedeelte vol praktische informatie toegevoegd, achterin sluit de gids af met een hoofdstuk met algemene praktische informatie. Gewapend met al deze achtergrondkennis moet het mogelijk zijn een welbestede tijd in Noordoost-Italië door te brengen. Buon viaggio!

Guido Derksen

Veneto en Friuli-Venezia Giulia: een kennismaking

In de nijvere noordoostelijke regio's Veneto en Friuli-Venezia Giulia woont ongeveer 10% van de Italiaanse bevolking. In het noorden kun je er genieten van prachtige berglandschappen, want hier bevinden zich de oostelijke Dolomieten en delen van de Karnische en de Julische Alpen. Eronder liggen dichtbevolkte vlaktes, doorsneden door rivierbeddingen en bespikkeld met dorpen en steden, waaronder ook prachtige historische steden als Verona, Padua en Vicenza. Aan de zuidkant grenzen beide regio's aan de Adriatische Zee. Daar vind je badplaatsen met zandstranden en ondiepe lagunes, waaronder die van Venetië. De stad Venetië zelf wordt door velen gezien als de mooiste stad ter wereld, en daar valt inderdaad wel wat voor te zeggen. Helemaal in het oosten is de stad Triëst, met zijn Habsburgse geschiedenis en het Karstplateau en zeekliffen als achterland, aangenaam anders. Het noordoosten van Italië heeft met dit alles bijzonder veel in de aanbieding voor de bezoeker, die er veel meer afwisseling aantreft dan op het eerste gezicht misschien gedacht.

< Het Canal Grande, de levensader van Venetië.

Veneto

VENETO

De regio Veneto, het vroegere kerngebied van de republiek Venetië, grenst aan de west- en zuidkant aan de regio's Lombardia, Trentino-Alto Adige en Emilia-Romagna. In het noorden is een klein stukje grens met Oostenrijk, aan de oostzijde ligt Friuli-Venezia Giulia. Het gebied is onderverdeeld in zeven provincies: Verona, Vicenza, Padua, Rovigo, Venetië, Treviso en Belluno.

'Proseccoheuvels' ten oosten van Valdobbiadene.

Het landschap in de regio kent drie gezichten. In het noorden is het bergachtig, want hier liggen de oostelijke Dolomieten en een deel van de zuidelijke Karnische Alpen. Aan de voet van de Vooralpen, een reeks iets lagere bergketens, bevindt zich een laagvlakte met daarin grote steden als Verona, Vicenza en Padua. Ten zuiden van Padua en Vicenza steken twee heuvelgebiedjes nog even de kop op, de Colli Euganei en de Monti Berici. Aan de Adriatische Zee heeft Veneto een kuststrook met lagunes, zandstranden, barrière-eilanden en de rivierdelta's van de Po en de Piave. Op een reeks eilandjes in de Lagune van Venetië is de stad Venetië gebouwd, de hoofdstad van de regio.

Er wonen bijna 5 miljoen mensen in de Veneto. Dat is iets minder dan 8% van de totale bevolking van Italië. Onder de Habsburgers in de 19de eeuw ontwikkelde de regio zich als industrieel gebied en nam de welvaart mondjesmaat toe. In de eerste helft van de 20ste eeuw werd de Veneto ingehaald door regio's als Lombardije en stond die te boek als de armste regio van Noord-Italië. Tot in de jaren 50 emigreerden er zo'n 3 miljoen mensen uit de regio naar landen als Brazilië, Argentinië en de Verenigde Staten. In de loop van de tweede helft van de 20ste eeuw ging het ieder decennium beter en kon de Veneto uitgroeien tot een van de rijkste en economisch meest actieve regio's van Italië. Het succes was geschoeid op de ontwikkeling van het toerisme en op de aanwezigheid van veel succesvolle middelgrote en kleinere bedrijven, zowel industriële ondernemingen als landbouwbedrijven. Nu de Italiaanse economie in de 21ste eeuw al jaren stagneert, houden

Romaanse talen verdrongen, wist het Ladinisch zich in enkele dalen in de Dolomieten te handhaven. In de Veneto komt het Ladinisch nog voor in het noordwesten van de provincie Belluno, bijvoorbeeld in en rond de winter-sportplaats Cortina d'Ampezzo.

In enkele bergdalen ten noorden van Verona en Vicenza liggen verder zeven plaatsen waar men nog Cimbrisch spreekt, oftewel het 'Zimbar' in het Cimbrisch. Het is een archaische vorm van Duits die wordt geassocieerd met Germanen of Kelten die zich in de 2de eeuw v.Chr. in de regio vestigden, maar ook met volksverhuizers uit Beieren die zo'n 1200 jaar later naar het zuiden afzakten. Linguïsten zijn er nog niet helemaal uit, maar de taal lijkt ten dode opgeschreven aangezien er nog maar een paar duizend mensen zijn die deze beheersen. Onder Venetiaanse heerschappij hadden de zeven gemeenten een los samenwerkingsverband en een grote mate van autonomie. Een van de grotere plaatsen waar het Cimbrisch nog gekoesterd wordt is Asiago, 'Sleghe' in het Cimbrisch, ongeveer 60 km rijden boven Vicenza. In het plaatsje Giazza, 'Ljetzan' in het Cimbrisch, is een klein museum gewijd aan de Cimbrische cultuur. Giazza ligt op ongeveer 40 km van Verona net binnen de grenzen van het Parco Naturale Regionale della Lessinia.

In de provincie Trentino zijn in de Valle del Fersina (oftewel het Fersental of Bernstol) verder nog drie plaatsen waar het Mocheno voorkomt, het 'Bernstoler sproch', verwant aan het Cimbrisch.

Hiermee is de koek nog niet op want in de regio Friuli-Venezia Giulia is er een omvangrijke groep Friulianen die het Friulaans machtig is. Het

Friulisch of Friulaans is, als een van de Reto-Romaanse talen, verwant aan het Ladinisch. De invloed van het Duits is hier overigens veel minder groot dan op de nog bestaande Reto-Romaanse talen in de Dolomieten en in Zwitserland. Bijna 800.000 mensen spreken het 'Furlan', zoals de Friulianen hun taal zelf noemen. Voor een deel wonen ze in de regio zelf, voor een deel zijn het emigranten in voornamelijk de Verenigde Staten, Argentinië en Venezuela. Er bestaat behoorlijk wat literatuur in het Friulisch, dat nog altijd op veel scholen in de regio wordt gedoceerd. Hiernaast zijn er vooral op het Karstplateau boven Triëst en ten oosten en zuidoosten van Udine redelijk grote Sloveenstalige gemeenschappen. Hun taal heeft net als het Friulisch een beperkte officiële status.

En dan is er nog het Venetiaans, op Latijnse leest geschoeid en sterk verwant aan het Italiaans. Veel mensen merken het als aparte taal aan, hoewel er ook een school is die het toch vooral als dialect ziet. Zo'n vier miljoen mensen in de Veneto en in aangrenzende regio's spreken het, en ook bestaan er migrantengemeenschappen in Argentinië, Brazilië en Mexico waar Venetiaans gesproken wordt. In de hoogtijdagen van de Venetiaanse republiek was het Venetiaans de lingua franca in het oostelijke Middellandse Zeegebied, en in de 18de eeuw nog vertaalde de illustere Giacomo Casanova de *Ilias* in het Venetiaans. In die tijd begon het Toscaans-Italiaans echter al het standaard Italiaans te worden. Tegenwoordig spreekt vrijwel iedereen die Venetiaans gebruikt ook Italiaans en is het de vraag of Venetiaans een lang en gelukkig leven beschoren zal zijn.

Provincie Verona

Ten oosten van het Gardameer ligt de provincie Verona. Noordelijk ervan bevindt zich de provincie Trente, aan de westkant liggen de Lombardische provincies Mantua en Brescia, in het oosten vind je de provincies Vicenza en Padua, en in het zuiden grenst de provincie Verona aan Rovigo. Stralend middelpunt is de prachtige oude kern van de stad Verona, met onder meer de beroemde Romeinse arena waar je de hele zomer opera's kunt bijwonen. Voor talloze operaliefhebbers over de hele wereld staat zo'n bezoek boven aan hun bucketlist. De provincie heeft echter nog meer te bieden, zoals twee van de beste wijnstreken van Italië, de Valpolicella en de Soave, en mooie berglandschappen van de Veronese Vooralpen in het noorden.

Uitzicht over de oude binnenstad van Verona.

Verona

VERONA

De stad Verona, zo'n 265.000 inwoners groot, is zonder twijfel een van de mooiste steden van Italië, gelegen in het overgangsgebied tussen de bergen en de Povlakte. De rivier de Adige stroomt in een grote lus om het historische centrum heen. Het stadscentrum werd in het jaar 2000 op de UNESCO-lijst

van werelderfgoederen opgenomen als prachtig voorbeeld van een centrum dat zich gedurende 2000 jaar continu heeft ontwikkeld en monumenten uit opeenvolgende tijdperken bevat. Verschillende bruggen overspannen het water rond het centrum, aan de noord- en oostzijde van de rivier liggen prettige woonwijken tegen de heuvels. Aan de zuidkant van het centrum gaat de

De Ponte Pietra stamt uit Romeinse tijden.

stad over in de Noord-Italiaanse laagvlakte; al het bezienswaardigs bevindt zich ten noorden van het station.

Geschiedenis

Verona heeft een lange historie. De plaats ontstond enkele eeuwen voor het begin van onze jaartelling, maar er is weinig bekend over deze vroege geschiedenis. Vermoedelijk woonden er Euganei, een stam die tussen de Adriatische Zee en de Alpen leefde. Rond 300 v.Chr. kwam het gebied bij de rivier de Adige waarschijnlijk in handen van de Etrusken en ontstonden goede banden met de Romeinen. In 89 v.Chr., zoveel is zeker, kreeg de plaats de status van een Romeinse kolonie, in 49 v.Chr. werd het een municipium in het uitdijende Romeinse Rijk. De Romeinen bouwden Verona uit tot belangrijke stad op een kruispunt van de handelsroutes van Genua naar Aquileia en van Rome naar de Romeinse gebieden ten noorden van de Alpen. Na de val van het West-Romeinse Rijk in 476 kwam Verona onder het bestuur van de Germaanse koning van Italië, waarna de Ostrogoten de stad in 489 overnamen. De Ostrogotische koning Theodorik de Grote bouwde er een paleis en verbleef er regelmatig. De eeuw erna was er een nieuwe wisseling van de wacht: de Longobarden veroverden de stad in 569. In 774 nam Karel de Grote het koninkrijk van de Longobarden in en werd Verona deel van het Karolingische Rijk. Ook dit rijk was geen eeuwig leven beschoren. In de 10de eeuw stierf de laatste Karolingische vorst en Verona werd een vrije stad. Een periode van economische voorspoed én een voortdurende strijd om de macht tussen adellijke families en andere steden in de regio volgde. In

de 13de eeuw kwam het bestuur in handen van de familie Della Scala, die in de 13de en 14de eeuw vele nieuwe bouwprojecten initieerden en een belangrijk stempel op het middeleeuwse Verona drukten. In 1387 was het gedaan met hun bewind. De Visconti's uit Milaan en de Carraresi namen het bestuur over tot Verona zich in 1405 aan Venetië onderwierp en deel ging uitmaken van de republiek. Deze periode duurde tot 1796, toen de Fransen de stad innamen. Een jaar later verdween de republiek Venetië van de kaart en werd het stuivertje wisselen tussen Napoleon en de Oostenrijkers. Nadat Napoleon in 1814 van het Italiaanse toneel verdween, kwam Verona in het koninkrijk Lombardije-Venetië te liggen, dat in 1866 toegevoegd werd aan het nieuwe koninkrijk Italië.

HET HISTORISCHE CENTRUM

Piazza del Erbe

Het hart van de stad is het **Piazza del Erbe**. Dit levendige oude marktplein bevindt zich op de plek waar vroeger het Romeinse forum lag. Het wordt beschouwd als een van de mooiste stadspleinen van Italië.

Aan de korte noordwestkant stamt het barok gedecoreerde **Palazzo Maffei**, genoemd naar de adellijke opdrachtgevers voor de bouw, grotendeels uit de 15de eeuw. In de 17de eeuw kwam er nog een verdieping bovenop. De façade wordt bekroond met beelden van Hercules, Jupiter, Venus, Mercurius, Apollo en Minerva. Het beeld van Hercules is vermoedelijk afkomstig van een vroegere Romeinse tempel, de andere vijf zijn van later datum. Vóór het gebouw kijkt de Venetiaanse leeuw vanaf zijn zuil uit over de marktkramen op het plein, ernaast rijst de Torre del Gardello op.

Midden op het plein staat de 14de-eeuwse **Fontana della Madonna Veronese**. Het beeld van de Veronese Madonna is een Romeins beeld uit 380 n.Chr. In haar hand houdt ze een rol met daarop het oude motto van de stad: *Est justi latrrix urbs haec et laudis amatrix*, wat vertaald zoveel betekent als 'deze stad is de toonder van recht en de minnaar van lof'.

De noordoostkant van het plein wordt gekenmerkt door een agglomeratie van gebouwen uit diverse tijdperken, waaronder het oude stadhuis, het Casa dei Giudici (het oude gerechtsgebouw) en de Torre dei Lamberti. Goed bewaard gebleven fresco's op de buitenmuren maken de aanblik aan deze kant van het plein een feest voor het oog. Op de begane grond kun je terecht op de terrassen en in de bars en restaurants. De 12de-eeuwse **Torre dei Lamberti** is 84 m hoog en werd in opdracht van de machtige familie Lamberti gebouwd als verdedigings- en waarschuwingstoren. Er hangen twee grote klokken in, de Rengo en de Marangona. De Rengo werd gebruikt als de inwoners de stad moesten verdedigen tegen aanvallers of om de gemeenteraad bijeen te roepen. De iets kleinere Marangona deed dienst bij brandalarm en gaf het einde van de werkdag aan. De toren telt 356 treden en kan tegen betaling beklommen wor-

Het beeld van Dante op Piazza del Signori.

DANTE IN VERONA

De Italiaanse dichter, schrijver en moraalfilosoof Dante Alighieri is bekend vanwege zijn magnum opus *La Divina Commedia* ('De goddelijke komedie'), een van de hoogtepunten van de middeleeuwse literatuur. Daarin beschrijft hij in drie delen – Inferno, Purgatorio en Paradiso – een reis die hij door de hel, de louteringsberg en de hemel maakt.

Dante werd in 1265 geboren in Florence, waar destijds om de macht werd gestreden tussen de Welfen en de Ghibellijnen en daarna tussen de Witte en de Zwarte Welfen. Na een wisseling van de macht in 1302 werd hij door de nieuwe machthebbers uit de stad verbannen. Hierna kreeg hij onderdak in verschillende plaatsen, waaronder Verona. Hij woonde er in 1303 en 1304 en van 1312 tot 1318. Uiteindelijk stierf Dante in 1321 in Ravenna. Daar ligt hij sindsdien begraven, ondanks vele pogingen van Florence om zijn beenderen terug te krijgen naar zijn geboortestad.

In Verona was Dante gast van de Scaligeri, die destijds veel bannelingen onderdak boden. Ook Francesco Petrarca, die andere grote middeleeuwse dichter en schrijver, verbleef in ballingschap in Verona. Dante schreef tijdens zijn jaren in de stad een groot deel van zijn 'Paradiso' en enkele andere werken en bestudeerde er oude teksten in de bibliotheek bij de kathedraal. Verona was ook de plaats waar zijn *Commedia* bekendheid kreeg. Dantes nakomelingen lieten zich na hun dood bijzetten in de Chiesa di San Fermo Maggiore, de romaanse kerk vlakbij de Ponte delle Navi. Je vindt hun graven in de Alighierikapel, rechts van het dwarsschip.

stuk zuidelijker. In 1387 kwam hun bewind ten einde en namen de Visconti's uit Milaan de stad over. In de tussentijd hadden ze al wel hun praalgraven laten bouwen, een van de fraaiste voorbeelden van gotische architectuur in

TOP 3 WAT JE NIET MAG MISSEN IN PROVINCIE VERONA

- 1 De Romeinse arena van Verona. En dan ook naar de opera natuurlijk
- 2 Piazza del Erbe en alle monumenten eromheen
- 3 Topwijnen proeven in de Valpolicella en de Soave

Italië. De monumenten zijn rijkelijk gedecoreerde tabernakelachtige structuren. Drie sarcofagen van belangrijke Scaligeri bevinden zich onder een verhoogd baldakijn met steeds een beeld van de overledene erop. Een vierde graf is in de muur van de kerk gebouwd, een vijfde bestaat alleen uit een gedecoreerde sarcofaag zonder baldakijn. Tegen een kleine entreeprijs kan het hof bezocht worden, maar je kunt de graven ook door het hekwerk heen bekijken (let op de trapmotieven in het ijzerwerk; 'scala' betekent trap of ladder in het Italiaans).

> *ARCHE SCALIGERE*. Open di.–zo. 10–13 en 15–18 uur.

De familie Della Scala heeft ook een link met de **Basilica di Sant'Anastasia**, de grootste kerk van Verona. De basiliek staat in het noordoosten van de oude stad op de plaats waar de belangrijkste Romeinse straat eindigde, de *decumanus maximus*. De bouw, financieel gesteund door de Scaligeri, begon rond 1290. De drie schepen van de kerk worden gestut door 12 zuilen van rood marmer uit de regio. Het interieur laat verder ook veel roodbruin zien, bijvoorbeeld in de bloemenmotieven van de plafonds. Direct na de entree vallen de doopvonten op; ze worden ondersteund door twee gebochelden, symbool voor de inspanningen van de inwoners van de stad bij de bouw van de kerk. De meeste zijkapellen werden in de 15de en 16de eeuw toegevoegd. Ze bevatten veel kunst, waaronder fresco's van Altichiero en van Antonio Pisano ('Pisanello'), rechts voorin het dwarsschip.

> *ANASTASIABASILIEK*. Via Don Bassi 2, open ma.–vr. 9–18.30, za. 9–18 en zo. 13–18 uur.

Kathedraal van Verona

Bijna op de noordpunt van de oude stad bevindt zich het gebouwencomplex met en rond de **Cattedrale di Santa Maria Matricolare**, de kathedraal van Verona. In de Romeinse tijd stonden hier villa's met badhuizen, een Minervatempel en een vroegchristelijke basiliek, ingewijd door Sint-Zeno, bisschop van Verona tussen 362 en 380 n.Chr. Overblijfselen van de mozaïekvloer zijn te bezichtigen onder de Chiesa di Sant'Elena, die met een vestibule aan de kathedraal vastzit. Nadat deze eerste basiliek was ingestort en een tweede kerk in de 7de eeuw hetzelfde lot was beschoren, werd in de 8ste en 9de eeuw met de bouw van de huidige domkerk begonnen. De aardbeving van 1117 richtte grote schade aan, waarna men het gebedshuis

Museo Lapidario Maffeiano. Een lapidarium is, vrij vertaald, een beeldhouwwerkenverzameling, waartoe bijvoorbeeld ook sarcofagen en tabletten met inscripties kunnen behoren, als het maar van steen is. Het lapidarium van markies Scipione Maffei kwam halverwege de 18de eeuw tot stand en is daarmee een van de oudste archeologische musea in Europa. Net als de Giardino Giusti werd het beeldhouwwerkenmuseum vaak tijdens de Grand Tour aangedaan, en dus liep ook Goethe hier weer rond. Hij zag er, net als de hedendaagse bezoeker, een interessante verzameling aan Griekse, Etruskische, Romeinse en vroegmiddeleeuwse beelden, reliëfs, urnen, gedenksteden, inscripties en wat dies meer zij.

> *MAFFEILAPIDARIUM. Piazza Bra 28, open di.–zo. 8.30–14 uur; www.museomaffeiano.comune.verona.it.*

Castelvecchio en Sint-Zenobasiliek

Via Roma loopt in westelijke richting naar de rivier, naar de Corso Cavour en het **Castelvecchio**. Deze robuuste bakstenen burcht uit 1376, direct aan de Adige, was het belangrijkste militaire bolwerk dat de heersende familie Della Scala liet bouwen. Tegenwoordig doet het kasteel grotendeels dienst als museum: het **Museo Civico di Castelvecchio**. Tussen 1959 en 1973 werd het gerestaureerd door architect Carlo Scarpa uit Venetië, die ook in het buitenland successen vierde. Het Museo Civico di Castelvecchio is het belangrijkste museum van Verona, met 29 zalen vol met schilderijen, sculpturen, middeleeuwse wapens, harnassen, Longobardische juwelen, meubels, keramiek, munten en nog veel meer, van de middeleeuwen tot en met de 18de eeuw; vooral de 14de eeuw is goed vertegenwoordigd. Tot de schilderijencollectie behoren onder meer werken van Tintoretto, Jacopo en Gentile Bellini, Rubens, Pisanello en Mantegna. Vanaf het museum heb je een mooi uitzicht over de bijbehorende **Ponte di Castelvecchio**, een voetgangersbrug uit 1354 over de Adige.

> *MUSEUM CASTELVECCHIO. Corso Castelvecchio 2, open ma. 13.30–19.30, di.–zo. 8.30–19.30 uur.*

De Corso Cavour, die vanaf Castelvecchio naar het hart van het historische centrum loopt, was onderdeel van de Romeinse Via Postumia, de route tussen Genua en Aquileia en hier tevens de belangrijkste toegangsweg tot de klassieke stad. Aan het begin bij Castelvecchio getuigt de **Arco dei Gavi** van het Romeinse verleden. De poort markeerde vanaf de 1ste eeuw v.Chr. het begin van het deel van de Via Postumia dat de stad in liep. In de middeleeuwen werd de poort opgenomen in de stadsmuren die in die tijd gebouwd werden. Franse troepen van Napoleon braken de poort echter af, maar in 1932 werd hij met oorspronkelijke stenen gereconstrueerd op last van Mussolini, die de grootsheid van het Romeinse Rijk wilde doen herleven ter

Ponte di Castelvecchio.

meerdere eer en glorie van hemzelf. De poort kwam daarbij niet ver van zijn oorspronkelijke locatie te staan.

Aan het einde van Corso Cavour, waar de weg als Corso Porta Borsari verder gaat naar Piazza del Erbe, passeer je een tweede Romeinse poort, de **Porta Borsari**. Deze werd in de 1ste eeuw n.Chr. op de fundamenten van een oudere toegangspoort gebouwd en was de belangrijkste entree tot de stad. De façade is van kalksteen en bevat twee arcades. Erboven bevindt zich een twee verdiepingen tellende muur met daarin 12 gebogen ramen. De naam ‘Porta Borsari’ is uit de middeleeuwen, toen de zogenaamde *bursarii* bij de poort tol hieven namens de bisschop van Verona.

Een stevig stukje lopen vanaf Castelvecchio naar het westen staat de **Basilica di San Zeno**. Toch is de wandeling de moeite waard, want de kerk wordt beschouwd als een van de beste voorbeelden van romaanse architectuur in Noord-Italië. De basiliek ontstond op een oude Romeinse en vroegchristelijke begraafplaats, om precies te zijn op de plek waar Sint-Zeno van Verona is begraven. Sint-Zeno was van 362 tot zijn dood in 380 bisschop van Verona; later werd hij vanwege zijn martelaarschap zowel in de rooms-katholieke als in de oosters-orthodoxe kerk heiligverklaard en werd

Provinciehoofdstad Vicenza is met ruim 110.000 inwoners niet zo groot als Verona of Padua, maar heeft voldoende te bieden om er minimaal een dag in rond te wandelen. De stad heeft overigens geen bijzondere geschiedenis. Ooit was het een bescheiden Romeinse nederzetting, waar onder anderen de Vandalen, de Visigoten en de Hunnen plunderend huishielden in de periode waarin het rijk ten onder ging. Achtereenvolgend Byzantijnen, Longobarden en Karolingers namen de supervisie vervolgens over. In 1404 werd de plaats toegevoegd aan het Venetiaanse grondgebied en volgden de Vicenzanen verder het historische voetspoor van de Venetiaanse republiek. Vanaf 1814 (na Napoleon) behoorde de stad bij Oostenrijk, in 1866 volgde annexatie door het koninkrijk Italië.

Heden ten dage is Vicenza bekend als de stad van Andrea Palladio, de 16de eeuwse architect die te boek staat als dé grondlegger van het neoclassicisme (zie kader op p. 68). In het stadscentrum en in de omgeving staat een reeks monumentale bouwwerken van de invloedrijke bouwmeester; in Vicenza zelf alleen al heeft hij zich beziggehouden met 23 projecten. Daarnaast is het van oudsher een textielstad waar men vooral veel wol verwerkt. Ook andere industrieën floreren er, waaronder de staalindustrie en de gouden juwelenindustrie: circa een vijfde van alle gouden sieraden en andere juwelen in Italië is uit Vicenza afkomstig. De lokale culinaire specialiteit is *baccalà alla Vicentina*, oftewel stokvis op z'n Vicenzaans.

Piazza dei Signori

De rivieren de Bacchiglione en de Retrone begrenzen het centrum van Vicenza aan de noord-, oost- en zuidoostzijde, terwijl het aan de west- en zuidwestzijde zo'n beetje ophoudt bij Via Giuseppe Mazzini, Via Milano en Via Venezia. Het fraaie Piazza dei Signori is het historische hart van de stad, waar op dinsdag- en donderdagochtenden de grote stadsmarkt plaatsvindt. Het meest in het oog springende gebouw aan het plein is de **Basilica Palladiana**. Het gebouw heette van origine het Palazzo della Ragione en diende als bestuursgebouw van de stad. Het stamde uit de 15de eeuw, had een enorme vergaderzaal voor de Raad van Vierhonderd en op de begane grond waren winkeltjes gevestigd. De ranke **Torre Bissara** ernaast stond er al sinds de 12de eeuw maar werd in de eeuwen erna opgehoogd tot 82 m en halverwege de 15de eeuw van een groene hoed voorzien.

In de 16de eeuw stortte een deel van het Palazzo della Ragione in. In 1546 vroeg het stadsbestuur aan Andrea Palladio of hij de renovatie ter hand kon nemen. Aldus geschiedde. Het eigenlijke renovatiewerk startte in 1549 en was pas in 1614 gereed, meer dan 30 jaar na Palladio's dood maar wel volgens zijn plannen uitgevoerd. Palladio ontwierp een nieuwe classicistische façade voor het van oorsprong gotische gebouw en omhulde het met een dubbele loggia, een portico en klassieke marmeren ornamenten. Ook

wijzigde hij de betiteling palazzo in *basilica*, naar de publieke gebouwen uit het oude Rome. De kolommenstructuur van de loggia's zijn gebaseerd op de zogenaamde *serliana*, waarbij de rondbogen steeds aan weerszijden worden geflankeerd door rechthoekige openingen.

De Basilica Palladiano heeft nog altijd een publieke functie. Beneden zijn nog steeds winkeltjes en horecavoorzieningen te vinden, er is een juwelenmuseum in gevestigd en op de bovenverdieping vinden af en toe publieke bijeenkomsten plaats. Op andere momenten kun je tegen betaling de trappen op, aan de zuidoostzijde bij de Torre del Tormento, om de fresco's en de Salone dei Cento (de vroegere vergaderzaal) te bewonderen. Ook zijn er drie expositieruimtes in het gebouw. Boven op de dubbele loggia is naast de centrale dakoepel een terras in de buitenlucht, aan de kant van Piazza dei Signori. Vanwege het uitzicht

over het *centro storico* is het misschien wel de beste plek om je espresso of spritz te drinken. De hoofdfaçade van het gebouw bevindt zich trouwens aan de andere kant, aan het Piazza delle Erbe. Op het Piazzetta Palladio aan de zijkant staat een standbeeld van de neoclassicistische bouwmeester zelf. De hiervoor genoemde **Torre del Tormento** is in de 12de eeuw als woontoren voor een adellijke familie gebouwd. Later diende de toren onder meer als gevangenis, waar men er naar de gebruiken uit vroeger eeuwen uiteraard lustig op los martelde. Vandaar ook de naam van de toren.

Tegenover de Basilica Palladio is de **Loggia del Capitano** uit 1572 eveneens een monument waar Palladio de hand in heeft gehad, wat je bijvoorbeeld kunt zien aan de vier zuilen met Korinthische kapitelen. Het is de voorzijde van het *Palazzo del Capitaniato*, destijds de officiële residentie van de bestuurder die het militaire gezag van Venetië vertegenwoordigde. In tegenstelling tot de Basilica aan de overzijde van het plein liet Palladio de loggia met veel stucwerk decoreren. Tegenwoordig zetelt het stadsbestuur in het gebouw.

Interieur van de kathedraal van Vicenza.

Torre dell'Orologio.

die daarna altijd Italiaans is gebleven. In de Eerste Wereldoorlog was het opperbevel van de Italiaanse troepen in Padua gevestigd; de Italiaanse koning woonde in deze jaren ook in de stad. Na de nederlaag bij Caporetto in de herfst van 1917 rukte de vijand op tot zo'n 60 km van Padua, maar verder kwamen de Oostenrijkers niet. Nadat ze een jaar later hun beslissende nederlaag leden bij Vittorio Veneto, tekende Oostenrijk-Hongarije in Villa Giusti, net ten zuiden van Padua, op 3 november 1918 de wapenstilstand die een einde maakte aan de Eerste Wereldoorlog in het Alpengebied.

Piazza dei Signori en de kathedraal van Padua

Padua heeft een prachtige historische binnenstad vol met stadspaleizen, mooie pleinen en straten met arcadegalerijen erlang. Het centrum ligt grotendeels tussen twee vertakkingen van de Bacchiglione in en heeft het Piazza dei Signori en het Piazza della Frutta als stadshart.

Blikvanger aan het Piazza dei Signori is het **Palazzo del Capitano** aan de westzijde. Het 15de-eeuwse gebouw diende als bestuursgebouw voor de Venetiaanse autoriteiten toen Padua deel uitmaakte van de republiek. Niet voor niets staat er een zuil met de leeuw van San Marco op het plein voor het gebouw. Boven de doorgangsboog in het midden van de gevel rijst de **Torre dell'Orologio** fier omhoog, met daarin een fraai gedecoreerd astronomisch uurwerk. De klok is in 24 uren ingedeeld en laat de 12 maanden en de tekens van de dierenriem zien. Elf tekens wel te verstaan, want vroeger waren de schorpioen en de weegschaal één teken in plaats van twee. Op vrijdag- en zaterdagochtenden zijn er rondleidingen in de toren.

Haaks op het Palazzo del Capitano bevindt zich de renaissancistische **Loggia del Consiglio** of Loggia della Gran Guardia, gebouwd tussen 1496 en 1553 als zetel voor de stadsraad. De grote raadszaal boven is verfraaid met fresco's van Pier Antonio Torri uit 1667.

Net even ten zuidwesten van Piazza dei Signori ligt Piazza Duomo, waar de **Duomo di Padua** staat (officieel de Basilica Cattedrale di Santa Maria Assunta). De domkerk is de derde kathedraal op deze plaats, gebouwd tussen 1551 en 1754; de voorgevel is echter nooit helemaal volgens de bouwplannen voltooid en ziet er daardoor een beetje uit als een blinde gevel. Binnen kun je onder meer werk zien van Francesco Bassano de Jongere, zoon van Jacopo Bassano. De romaanse doopkapel bij de kathedraal, de **Battistero di San Giovanni Battista** (Doopkapel van Johannes de Doper) stamt uit de

Fresco's in de doopkapel bij de kathedraal.

12de en 13de eeuw. De kapel bevat een polyptiek van Giusto de' Menabuoi uit Florence, maar nog veel indrukwekkender is de schitterende frescoecyclus die hij in 1375 en 1376 aanbracht en die beschouwd wordt als zijn meesterwerk. De fresco's verbeelden scènes uit het leven van Jezus, Maria en Johannes de Doper. In het plafond van de koepel is een fresco van het paradijs geschilderd, met rond de afgebeelde Christus Pantocrator een hele menigte heiligen en engelen. Ook zijn er episoden uit het Oude Testament afgebeeld.

> **DOOPKAPEL.** Piazza Duomo, open dag, 10–18 uur.

Aan de noordkant van de kathedraal heeft de **Capella della Reggia Carrarese** eveneens schitterende 14de-eeuwse fresco's in de aanbidding, ditmaal van Guariento di Arpo. Vooral zijn engelen, rond 1350 geschilderd op de muren en op panelen, zijn befaamd. Een deel van de panelen bevinden zich nu in het Eremitanmuseum, waaronder zijn befaamde engelenleger.

> **CARRARESEKAPEL.** Via Accademia 7, open wo.–za. 10–12 uur;
www.accademiagalileiana.it.

Venetië en omgeving

De republiek Venetië is eeuwenlang een machtsfactor van betekenis geweest in Zuid-Europa. De gelijknamige hoofdstad van de republiek werd gebouwd op meer dan 100 kleine eilanden in de ondiepe Lagune van Venetië, tussen de mondingen van de Po en de Piave. De eilanden zijn gescheiden door kanalen en worden met elkaar verbonden met honderden bruggen. Om alle stadspaleizen, warenhuizen en woningen op de slappe lagunebodem te kunnen bouwen waren miljoenen houten palen nodig, waarvoor overal in Noordoost-Italië en rond de Adriatische Zee bossen werden gerooid. Het resultaat mag er zijn: Venetië is verschillende keren uitgeroepen tot mooiste stad ter wereld. Je kunt er fantastisch door de straatjes, langs de kanalen en over de pleinen slenteren en je verlustigen aan schitterende stadspaleizen en exceptionele kunstcollecties. Als je alles wilt zien moet je er minimaal een week voor uittrekken. Dit hoofdstuk beperkt zich tot beschrijvingen van de hoogtepunten van de stad.

< Voor op de bucketlist: een boottochtje met de gondola in Venetië.

Venetië

78.000 in 1990 en 66.000 in 2000. In 2018 was dat aantal verder gedaald naar 54.000 inwoners, en de teller gaat nog jaarlijks verder naar beneden. Tegelijkertijd trekt de stad jaarlijks bijna 30 miljoen bezoekers, iets waar de autochtone Venetianen zich groen en geel aan ergeren. Degenen die er nog wonen hebben geen trek in nóg meer toeristen, terwijl er ook steeds meer protest komt tegen de reusachtige cruiseschepen die tot voor kort dood-

leuk in het hart van de stad mochten aanleggen en de kwetsbare kades bedreigden. Zo'n 600 cruiseschepen per jaar doen Venetië aan, en dat zijn er echt te veel. Gezien dit alles zijn er vergevorderde plannen om een dagkaart verplicht te stellen aan toeristen die niet in de stad overnachten. Het gaat om een bedrag van een paar euro dat in het hoogseizoen en in de toekomst verder omhooggaat en waar tijdens de carnavalsperiode nog een extra toe-

Stille wateren in Cannaregio.

Laatste Oordeel. Ook zijn schilderende zoon Domenico, en Cima da Conegliano en Palma de Jongere zijn in de kerk vertegenwoordigd. Tintoretto zelf heeft tot de Dag des Oordeels zijn laatste rustplaats gevonden in de kapel rechts van het koor.

In het noordoosten van Cannaregio is de 18de-eeuwse jezuïetenkerk **I Gesuiti** de moeite waard voor wie van overdadige rococoversieringen en andere kerkelijke blingbling houdt. Ingetogener zijn een altaarstuk van Titiaan en maar liefst 21 werken van Palma de Jongere in het interieur.

Een seculier gebouw van naam in Cannaregio is het gotische **Ca' d'Oro**, een van de mooiste palazzo's langs het Canal Grande. Het werd van 1424 tot 1434 gebouwd, uiteraard weer in opdracht van een rijke patriciër. De fraaie façade aan het kanaal is net als het interieur rijkelijk gedecoreerd; aan de linkerzijde bevinden zich drie loggia's, op elke verdieping één, die een heerlijk uitzicht over het water bieden.

De laatste particuliere eigenaar, baron Giorgio Franchetti, liet het palazzo bij zijn overlijden in 1922 na aan de staat, samen met de collectie kunst en antiek die hij bij leven bijeen had gekocht. In de Galleria Giorgio Franchetti, op de eerste en tweede verdieping van het Ca' d'Oro, kun je nu bekijken wat zijn verzamelwoede zoal opleverde: bijvoorbeeld een schilderij van Titiaan van Venus met spiegel, en een doek van Andrea Mantegna waarop Sint-Sebastiaan het zwaar te verduren heeft; het lichaam van de martelaar is getroffen door een tiental pijlen. Hij is na zijn dood dan ook beschermheilige

Façade van het Ca' d'Oro.

van onder meer de boogschutters geworden. En naamgever van de Baskische stad San Sebastian, dat ook. Nog een leuk weetje is dat Sint-Sebastiaan voorkomt in de videoclip van het nummer 'Losing My Religion' van de Amerikaanse rockband R.E.M.

➤ **CA' D'ORO.** *Fondamenta Trapolin 3932, Cannaregio, open ma.–za. 10.30–16.30 uur, bij speciale tentoonstellingen zijn er ruimere openingstijden; www.cadoro.org.*

Iets naar het westen is **Ca' Vendramin-Calergi** aan het Canal Grande een van de eerste Venetiaanse paleizen in renaissancestijl. De façade heeft rondboogvensters en een flink dakoverstek, en er loopt een aanlegsteiger het water in om gasten te kunnen ontvangen. 's Winters is een deel van het gebouw namelijk in gebruik als het stedelijke casino. In een ander deel kan op zaterdagochtenden op afspraak het **Museo Wagner** bezocht worden, een van de grootste privéverzamelingen met Wagner-gedenkwaardigheden. De Duitse componist woonde hier namelijk zes periodes in zijn leven. Hij

PRAKTISCHE INFORMATIE

INFORMATIE

Vestigingen van het Venetiaanse toeristenbureau (Hello Venezia) zijn te vinden in treinstation Santa Lucia, op Piazza San Marco 71F, op luchthaven Marco Polo en op Lido. Open dag. 7.30–20 uur, www.veneziaunica.it. Andere nuttige sites met informatie over de stad zijn onder meer www.venezia.net, www.venetie-nu.nl, www.venice-guide.info, www.naarvenetie.com en www.visit-venice-italy.com. Entreprijzen voor musea en andere bezienswaardigheden kunnen behoorlijk pittig zijn. Je kunt geld besparen door combi-toegangskarten aan te schaffen, bij het toeristenbureau of online. Zo is er de Venice Museum Pass, zes maanden geldig voor de meeste gemeentelijke musea van de stad (www.visitmuve.it). De musea in gemeentehanden zijn: Dogepaleis, Museo Correr, Archeologisch Museum, de monumentale kamers van de Biblioteca Nazionale Marciana, Ca' Rezzonico, Ca' Pesaro, Glasmuseum, Natuurhistorisch Museum, Museo di Palazzo Mocenigo, Palazzo Fortuny, Kantmuseum, Casa di Carlo Goldoni en de Torre dell'Orologio. De museumpas geldt voor al deze musea, met uitzondering van een rondleiding door de geheime gangen van het Dogepaleis, Palazzo Fortuny en de Torre dell'Orologio. Er is ook een gecombineerde

toegangskart voor alleen de musea rond het San Marcoplein: het Dogepaleis, Museo Correr, het Archeologisch Museum en de monumentale kamers van de Biblioteca Nazionale Marciana. Ook met deze kaart moet een toeslag betaald worden voor een rondleiding door de geheime gangen van het Dogepaleis. Hiernaast zijn er allerlei andere combikarten te verkrijgen, waarbij je bijvoorbeeld kunt kiezen of je het stadstransport wel/niet inclusief laat zijn, of je bijvoorbeeld het Casanovamuseum of het Joods Museum wel/niet meeneemt, of je er een excursie in de lagune bijneemt, enzovoort. Wil je er gebruik van maken, dan kun je het beste vóór je bezoek aan de stad op bijvoorbeeld www.veneziaunica.it kijken wat je het meest aanspreekt. Via deze en andere sites is het ook mogelijk vooraf karten online aan te schaffen en wachtrijen bij bijvoorbeeld het Dogepaleis te ontlopen. Met de zogenaamde Chorus Pass kun je tot slot een aantal kerken in zonder steeds apart entree te moeten betalen. Informatie: www.chorusvenezia.org.

TRANSPORT

Op ongeveer 14 km van de stad ligt Aeroporto di Venezia-Marco Polo, ook gewoon Venice Airport genoemd (www.veniceairport.it).

Bij de luchthaven is een haven vanwaar er waterbussen naar de stad en naar Murano en Lido varen van maatschappij Alilaguna (www.alilaguna.it). Volg de borden met Water Transport en ga over de rolband op de eerste verdieping naar de waterbushaven. Kaartjes voor de waterbus kun je kopen in de aankomsthal van het vliegveld, bij de kaartjesautomaten bij bagagebanden 3 en 5, bij de waterbushaven zelf en aan boord van de boten. Ze meren in Venetië onder meer aan bij San Marco, Rialto, Fondamenta Nuove en Guglie. De oranje lijn komt door het Canal Grande, de rode lijn vaart via Murano, Lido en Giudecca naar de cruiseterminal bij Tronchetto, de blauwe lijn doet hetzelfde maar stopt ook bij haltes in Cannaregio en Castello. De groene lijn tot slot vertrekt niet vanaf de luchthaven maar vanaf het treinstation op Piazzale Rome, als excursielijn naar Giudecca, Lido, Murano, Burano en Torcello.

Lokale bussen zijn van ACTV (www.actv.it), interlokale bussen van ATVO (www.atvo.it). Met lijn 5 van ACTV kun je van de luchthaven in ongeveer 25 minuten op Piazzale Roma komen, aan het begin van de stad, voor een veel lager bedrag dan met het veer van Alilungo. ATVO heeft een snelbus van de luchthaven naar de stad, aankomst Piazzale Roma, en daarnaast buslijnen naar de meeste andere plaatsen in de Veneto. Vanaf de luchthaven gaan verder bussen naar het bus- en

treinstation in Mestre. Daarvandaan rijdt zowel een tram als een bus naar Venetië; meer informatie vind je op de website van ACTV. Ook vanaf Treviso Airport rijden er snelbussen naar Piazzale Roma. Als je met de (huur)auto naar Venetië komt, kun je betaald parkeren op het kunstmatig aangelegde eiland Tronchetto of in de parkeergarage van Piazzale Roma. Vooral op Tronchetto is veel parkeerruimte. Het dagtarief op Tronchetto is meer dan € 20, in de parkeergarage van Piazzale Roma betaal je nog zo'n 50% meer. Een veel goedkoper alternatief is parkeren op een van de drie parkeerplaatsen op het vasteland bij San Giuliano (de eerste drie uur mag je hier gratis staan) en vandaar met de bus over de strekdam, de Ponte della Libertà, naar Piazzale Roma.

Tussen Tronchetto en Piazzale Roma gaat de zogenaamde People Mover heen en weer, een automatische tram die ook bij de cruiseschipterminal een halte heeft. Het traject wordt in een minuut of vijf afgelegd, een kaartje kost een klein bedrag waarvoor je jezelf een oninteressante wandeling bespaart. In de stad zelf is het een komen en gaan van lokale waterbussen, oftewel de vaporetti (enkelvoud: vaporetto). Een enkeltje kost € 7,50 (ja, Venetië is duur); daarvoor mag je 75 minuten met de waterbus, inclusief overstappen op een vaporetto in dezelfde richting. Ook zijn er karten (de

Provincie Belluno

Belluno is de noordelijkste provincie van de regio Veneto. De provincie ligt ten noorden van de provincies Treviso en Vicenza, ten oosten en zuiden van de regio Trentino-Zuid-Tirol en ten westen van Friuli-Venezia Giulia. In het noorden grenst de provincie aan Oostenrijk. De omvang is ruim 3600 km² en er wonen een slordige 205.000 inwoners, niet zo gek veel dus. In het verre verleden vestigden Veneti zich in het zuiden van de provincie en Kelten en Germanen meer naar het noorden. Ze werden opgeslokt door het Romeinse Rijk, waarna het gebied in grote lijnen overging naar Gothen, Longobarden en het Karolingische Rijk. Vervolgens verdeelden Venetië en Oostenrijk de regio. Venetië zwaaide de scepter in het zuidelijk deel van Belluno, Oostenrijk in het noordelijke deel.

In de Eerste Wereldoorlog is hard gevochten in de regio, vooral nadat de Italianen in 1917 aan het Isonzofront bij Caporetto (het huidige Kobarid in Slovenië) in het stof moesten bijten en ze in hoog tempo tot voorbij de rivier de Piave werden teruggedreven. Bij de Piave ten westen van de stad Belluno stopte de smadelijke terugtocht en konden de Italiaanse troepen eindelijk weer een paar succesjes vieren, vooral bij de Monte Grappa. Ook elders langs het Alpenfront zijn in de provincie de nodige kogels en granaten afgevuurd, waarna in 1919 nieuwe grenzen werden getrokken tussen Italië en Oostenrijk.

< Dolomieten in de provincie Belluno.

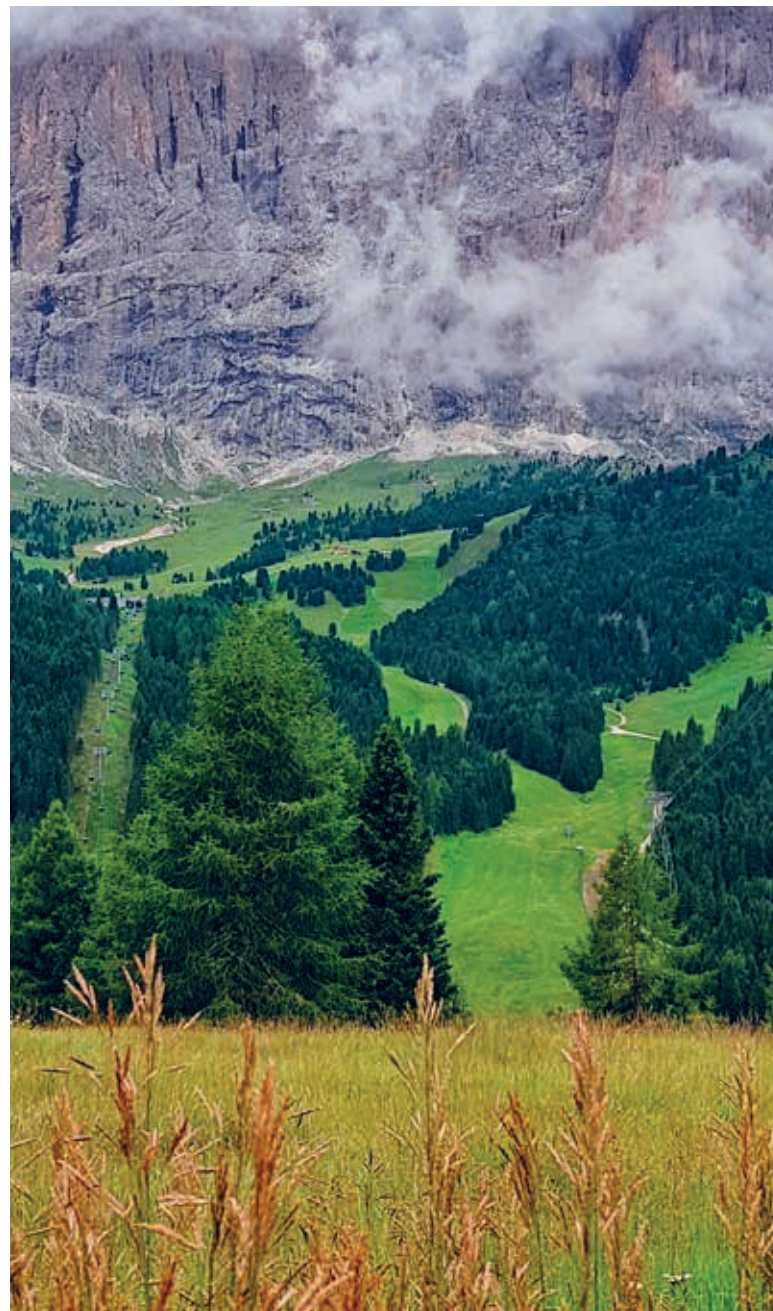

Tre Cime di Lavaredo.

Auronzo en de grote parkeerplaats ernaast, op 2320 m hoogte. Vanaf de berghut loopt wandelroute 101 langs het rotsbastion met de drie centrale pieken, die je in circa anderhalf uur lopen via Rifugio Lavaredo naar de Dreizinnenhütte aan de noordkant voert. Vandaar kun je dezelfde weg terug of ervoor kiezen de langere route 105 langs de westzijde te volgen, die na een laatste steile afdaling weer bij Rifugio Auronzo uitkomt. Tijdens het wandelen in het prachtige berggebied kun je zien dat de drie pieken omringd worden door nog veel meer grillige toppen; het geheel ziet er een beetje uit als de Zwarte Bergen zoals Marten Toonder die in zijn Bommelverhalen tekende. In de Eerste Wereldoorlog is ook hier trouwens flink gevochten; er zijn nog wat resten van Italiaanse stellingen te zien.

Waarschuwing: in het hoogseizoen kan het zó druk zijn bij Tre Cime dat de weg vanuit Misurina afgesloten wordt en je alleen per shuttlebus omhoog kunt, een rit die behoorlijk wat tijd in beslag neemt.

Voorbij Misurina leidt de SR48 naar **Auronzo di Cadore**, ruim 20 km oostelijker. De plaats ligt aan het langwerpige Lago di Santa Catarina en kijkt uit op de ruige toppen van het Parco Nazionale Tre Cime. Auronzo di Cadore ligt hemelsbreed op ongeveer 15 km van de Oostenrijkse grens. De laatste plaats van enige omvang in het noorden van de provincie Belluno en daarmee van de Veneto is **Santo Stefano di Cadore**, waar iets minder dan 3000 mensen

Dolomieten, provincie Belluno.

SLAPEN EN ETEN

Als vakantieoord bij uitstek heeft **Lido di Jesolo** een breed aanbod aan overnachtingsgelegenheden, van campings en appartementen tot dure hotels. In de laatste categorie is het Falkensteiner Hotel Jesolo een van de hotels die erbovenuit steekt (Piazza Le Corbusier 1, www.falkensteiner.com/hotel-spa-jesolo). Goedkoper maar ook prettig is Hotel Villa Sorriso, aan het strand en dicht bij het centrum (Via Bafile 10, www.villasorriso.com).

Caorle heeft in Hotel Venezia een niet onaardige overnachtingsgelegenheid (Viale Santa Margherita 79, www.hotelveneziacaorle.it). Beste keuze is echter het International Beach Hotel; de naam is niet erg romantisch, maar de kamers zijn fris en comfortabel en het zwembad ligt er uitnodigend bij (Viale Santa Margherita 57, www.internationalbeachhotel.it).

In **Bibione** zijn de vakantiecomplexen vrij fantasieeloos. Aardige keuzes hier zijn Hotel Vienna, met gratis privéstrand (Via Della Bilancia 2, www.hotelviennabibione.it), en Hotel Franz (Via Alemagna 2, www.hotelfranzbibione.it). Het aanbod in **Lignano Sabbiadoro** is vergelijkbaar met dat van Bibione. Aparthotel Ponza ziet er apart uit maar heeft fijne en redelijk geprijsde studio's met voldoende buitenruimte (Via Tridentina 52, www.aparthotelponza.com). Hotel La Goletta (Viale Italia 44,

www.hotelgoletta.it) of Hotel Croce Di Malta (Raggio Delle Capelonghe 2, www.hotelcrocedimalta.net) kun je ook met een gerust hart boeken. Voor overnachtingen in **Marano Lagunare** kun je terecht in JO Hotel, met spa, wellnesscentrum en prima restaurant erbij (Via Udine 7, www.hotel-jolanda.it). **Aquileia** is eveneens klein en heeft daarom ook een zeer beperkt aanbod aan overnachtingsgelegenheden. Je vindt er het aardige Hotel Patriarchi (Via Giulia Augusta 12) en Locanda Aquila Nera, een herberg met kamers boven (Piazza Giuseppe Garibaldi 5).

In **Grado** kun je heerlijk slapen in Grand Hotel Astoria (Largo San Grisogono 3, www.hotelastoria.it). Het hotel staat in het historische centrum en heeft onder meer een spa en een zoutwaterzwembad op het dak, vanwaar je uitkijkt over de stad, de lagune en de zee. Een andere mooie tent is Laguna Palace Hotel, bij een van de havens op de kop van de landtong waarop Grado ligt; naar het strand is het ongeveer 150 m lopen (Riva Brioni, www.lagunapalacehotel.it).

In **Lido di Jesolo** zijn veel gemiddelde en enkele goede restaurants. Tot de betere eetgelegenheden behoren Da Guido (Via Roma Sinistra 25, www.ristorantedaguido.com) en Cucina da Omar (Via Dante 21, www.ristorantedaomar.it). Voor heerlijke visgerechten en zeevruchten ga je in **Caorle** naar

All'Anguilla, Calle Falconera 7, www.ristoranteanguillaorle.com. Ook Da Buso heeft een goede naam, Via delle Orate 2, www.ristorantedabusos.it. Lekker en pretentieloos eten in **Bibione**? Ga naar Blu Marino, Via Marte 29, www.facebook.com/BluMarinoBibione. **Lignano Sabbiadoro** heeft in restaurant Bidin een uitstekende eetgelegenheden, met wijnbar erbij (Viale Europa 1, www.ristorantebidin.com). In **Marano Lagunare** is restaurant Alla Laguna-Vedova Raddi *the place to eat* (Piazza Garibaldi 1, www.vedovaraddi.it). Voor een goede maaltijd in **Aquileia** ga je naar Hotel Patriarchi (zie hiervoor) of naar La Capannina (een

paar honderd meter ten noorden van het centrum, Via Gemina 10, www.ristorantelacapannina.net). Fijne restaurants in **Grado** zijn onder meer Agli Artisti (Campiello Porta Grande 2, www.ristoranteagliartisti.com), visrestaurant Al Pescatore (Via Riva Dandolo 10, www.ristorantealpescatoregrado.it) en Trattoria Al Cavenon (Calle Corbatto 11, www.ristorantealcavenon.it). Probeer in een van deze eetgelegenheden eens de lokale specialiteit boreto, die rijke vissoep met knoflook, azijn, zout, peper en andere kruiden, en soms ook schelpdieren erin.

Ljubljana te vliegen en vandaar verder te reizen naar Noordoost-Italië.

Auto

Noordoost-Italië is goed per eigen auto te bereizen; de afstand van Utrecht tot bijvoorbeeld Verona is ruim 1150 km, en van Utrecht tot de Brennerpas 925 km. Bovendien: de Duitse en Oostenrijkse snelwegen zijn, zoals bekend, goed en snel. De meest aanbevolen route door Duitsland gaat over de Linksrheinische Autobahn: via Keulen, Koblenz, Mainz, Mannheim, Stuttgart, Ulm en Kempten naar Innsbruck en verder naar de Brennerpas. Je kunt er na Ulm ook voor kiezen om via München en Rosenheim richting Innsbruck te gaan om stukken tweebaansweg voorbij Kempten in Oostenrijk te vermijden.

Een ander alternatief vanuit Nederland is de Rechtsrheinische Autobahn via Frankfurt en Würzburg, en dan via Stuttgart of Ulm verder zoals hiervoor beschreven. Wie direct naar Udine of Triëst wil, kan het beste langs München, Salzburg en Villach, en dan door naar Tarvisio. Naar Triëst kan ook door vanaf Villach door de Karavankentunnel te gaan en vervolgens door Slovenië naar de stad te rijden. Voor de Sloveense snelwegen dient trouwens een tolignet aangeschaft te worden. Vanuit België kan ervoor gekozen worden via Luik en Aken naar de Linksrheinische Autobahn bij

Keulen te gaan, of een zuidelijke route te nemen via Namen, Luxemburg, Saarbrücken en Karlsruhe naar Stuttgart en verder richting Ulm en de Brennerpas.

Wie onderweg in Duitsland of Oostenrijk problemen krijgt, kan contact opnemen met het ANWB-steunpunt in München, waar Nederlandssprekende medewerkers aanwezig zijn (vanuit Duitsland tel. 089 76764170, vanuit Oostenrijk tel. 0512 33405). Vlamingen kunnen hulp vragen bij de Vlaamse Automobilistenbond, www.vab.be.

De Italiaanse zustervereniging van de ANWB en de VAB is de Automobile Club d'Italia (ACI), tel. +39 803116 voor pechhulp, www.aci.it. Handiger is het om de ANWB te bellen, 070 3141414, die dan vervolgens de lokale wegenwacht inschakelt.

Voor de Oostenrijkse snelwegen is een tolignet vereist, verkrijgbaar bij ANWB-kantoren of bij benzinstations voor en na de grens. In Italië wordt op snelwegen nog ouderwets tol geheven. Je trekt een kaartje uit de automaat als je op een tolgeweg komt en je rekent contant of met bankpas of creditcard af bij het verlaten van de tolgeweg. De hokjes waarin personeel het geld in ontvangst neemt worden meer en meer vervangen door automaten; zorg voor de zekerheid altijd voor voldoende contant geld in de auto. Het is ook mogelijk

een Viacard aan te schaffen, een magnetische kaart waarmee je bij speciale tolpoortjes betaalt, wat vaak sneller gaat dan bij gewone tolpoortjes. Viacards zijn te koop bij servicestations langs de *autostrada* en bij de tabakswinkels voor € 25, € 50 en € 75. Bij betaling wordt het te betalen bedrag van de kaart afgetrokken. Bij overschrijding van het bedrag op de kaart kun je het restant met contant geld of met een eventuele tweede Viacard betalen. De kaart geldt als contant geld en wordt bij verlies niet vergoed. Een andere mogelijkheid is het aanschaffen van een tolbadge bij de ANWB, zie www.anwb.nl/vakantie/reisvoorbereiding/tolbadge.

Trein

Treinreizigers vanuit Nederland en België moeten eenmaal of meermaals overstappen om in Italië te komen, bijvoorbeeld in Duisburg en München als je de EuroCityBrenner van Amsterdam naar Verona neemt, of in Düsseldorf en Innsbruck als je de ICE-nachttrein neemt. Informatie over dienstregelingen, prijzen, het meenemen van fietsen et cetera is onder meer te vinden op www.nsinternational.nl, www.eurail.comenwww.trenitalia.com. Als je jong bent is een Interrail voordelig, www.interrail.eu.

Bus

Het goedkoopste vervoer biedt de internationale bus. Flixbus rijdt bijvoorbeeld naar een flink

aantal grotere en kleinere steden in Noordoost-Italië, waaronder Verona, Venetië, Triëst en Udine (www.flixbus.nl of www.flixbus.be). Ook maatschappij Eurolines reist voor schappelijke prijzen naar een aantal grotere Italiaanse steden, zoals Venetië en Verona (kantoren in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht en Eindhoven, informatie en boeken tel. 020 5608788, of via www.eurolines.nl). Eurolines in België heeft kantoren in Brussel, Antwerpen, Gent, Leuven en Luik (informatie en boeken tel. 02 2741350, of via www.eurolines.be). Verschillende touroperators in Nederland en België bieden verder eigen (vakantie)busreizen naar Italië aan.

Douane

Ingezetenen van de Europese Unie mogen maximaal 10 liter sterke drank, 90 liter wijn, 110 liter bier, 800 sigaretten en 200 sigaren invoeren. Verder moet je natuurlijk een geldig paspoort of identiteitsbewijs bij je hebben.

REIZEN IN NOORDOOST-ITALIË

Huurauto

Op de luchthavens in Noordoost-Italië kun je een auto huren bij internationale en lokale verhuurders. Zelf heb ik goede ervaringen met het Nederlandse Sunny Cars, dat de research voor deze gids mede mogelijk heeft gemaakt. Sunny Cars is